

մէկ հատիկ մեծ խողովակի միջէն, որ քոքային շնչերակ կ'ըսուի, հոն կը հասնի, աշակողմեան փորոքէն ելլելով: Մէջերնիս զուրցելով, մինչդեռ չկայ գիտուն մը ներկայ որ կարենայ նեղանալ, շատ գէշ ընտրուած անուն մըն է այդ, որովհետեւ երակային արիւն է որ այդ ենթադրեալ շնչերակին մէջ կը վազէ: Բայց այդ անկէ առաջ կու գայ, որ բժիշկ պարոնները որոշել են շնչերակք կոչելու բոլոր այն խողովակները որ սրտէն կ'ելլեն, և երակք անոնք որ դէպ'ի հոն կը դառնան, ինչ ալ ըլլայ այն արեան բնութիւնը որ մէջերնին կը բովանդակեն: Ասոր մէջ փոփոխութիւն մը ընել չենք կրնար, որովհետեւ բոլոր այդ բաները իրենց կը վերաբերին. բայց այն ատեն շնչերակային ու երակային արիւններուն վրայ խօսելու աշխատանքը չէր ածեր: Լաւագոյն կ'ըլլար պարզապէս ըսել, կարմիր արիւն ու սև արիւն:

Ինչ ալ ըլլայ, երակային արիւնը աշակողմեան փորոքէն թորային շնչերակով կու գայ: Այս ետքինս ալ շնչափողից նման՝ հազարումէկ մանր ու նուրբ խողովակներ կը բաժնուի, որոնց ծայրերը ըսած մանր սենեակներուն կողմունքներուն վրայ կու գան կը սողոսկին:

Այն ատենն է որ օդուն և արեան մէջ՝ այն խորհրդաւոր առևտուրը կը հանդիպի, որուն անունը այսչափ ատեն է՝ ի վեր քեզի սպասել կու տամ, և որուն միջոցաւ սև արիւնը կարմիր կը փոխուի. կամ թէ լաւագոյն ըսելով, երակայինէ շնչերակային կը փոխուի: Քեզի առևտուր ըսի. և իրաւքընէ իրական անունը այդ է, որովհետեւ արեան այդ այլակերպութիւնը փոխանակութեան մը միջոցաւ կը կատարուի: Օդը արեան բան մը կու տայ, և արիւնն ալ փոխադարձաբար օդուն տալով տալով, վաճառանոցի մը մէջ եղածին նման է:

Քու թոյլտուութե՞զ, սիրելի օրիորդ, այս տեղս կը դադարինք այսօր: Հոս տեղը ածխավաճառանոց է, ուստի և քիչ մը մութ կ'ընէ:

Կը շարունակուի:

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ծառայել, որուն մասնակից են քանի մը մերձաւոր տէրութիւնք ալ. հոլանդական Պոէրսներու հասարակապետութիւնքը, զրանսովապեան հասարակապետութիւնն՝ նոյնպէս ի Պոէրսաց հաս-

թիւնն, զանազան ցեղերէ բաղմամբ ընդ ժողովուրդներ կը գտնուին. մասնաւորապէս Գաֆրեանք և Օդդենդացիք. անոնց մարմինն երկաթի գորշախայտ գոյն մը ունի, իսկ ասոնք տեսակ

1

3

2

4

տատեալ, ազատ տէրութիւնն կամ Օրանժի հասարակապետութիւնն՝ ընդ պաշտպանութեամբ Անգղիոյ :

Այս գաւառներու մէջ, ուր արդէն սկսած է եւրոպական քաղաքականութիւն,

մը ձեռնարկը երանգով կը տարբերին :

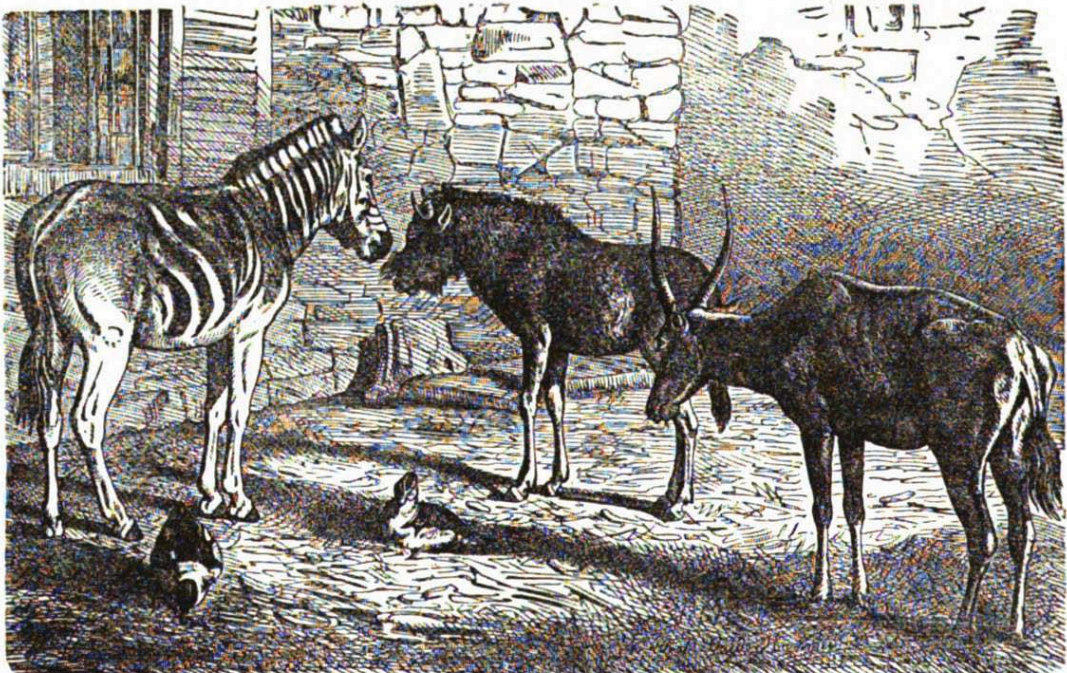
Թէ որչափ իրաց և ծանօթութեանց նիւթ կրնայ մատակարարել այդ երկիրներուն հետազօտութիւնն, կը ցու-

ցընէ վայն՝ բայց 'ի Լիվինկսդըն անդ-
ղիացւոյն ճամբորդութիւններէն, 1868ն
վերջերը գրուածոյ մը հրատարակումը,
որուն վերնագիրն է. Երեք տարի հա-
րաշային Ափրիկոյ մէջ, և գրողն է
Կուսդավ Ֆրից գերմանացի բժիշկը, զոր
գիտութեան փափաքը մընց տարաւ
Ափրիկոյ հարաւակողմը:

Բազմաթիւ փորագրութեանց միջէն՝
որոնցմով զարդարուած է սոյն գիրքը,
և որ լի է երկրաբանական, բուսաբա-
նական, կենդանաբանական ու ազգա-
բանական ծանօթութիւններով, ընտ-

տերազմէն ետքը հաստատուած գեր-
մանացի գաղթականութիւն մըն ալ կայ,
որ Շդուդդերհայմի գաղթականութեան
անուամբ ծանուցեալ է. հոն գնաց Ֆրից
բժիշկն, թէ իր ազգակիցները տեսնա-
լու և թէ Սանտիլի (թիւ 3) կոչուած հի-
մակուան իշխանին հետ ծանօթանալու
համար, որ Մաքսմիլի Կէս ինքն ալ Անդ-
ղիացւոց դէմ զայրացած էր. բայց անոնց
ակռայու քսակ ցուցնելովն մեղմա-
ցաւ, և անոնցմէ առած ստակը ամեն օր
օղիի համար կը ծախէր:

Քաֆրաց մէջ Պեճուան սերունդն ա-

5

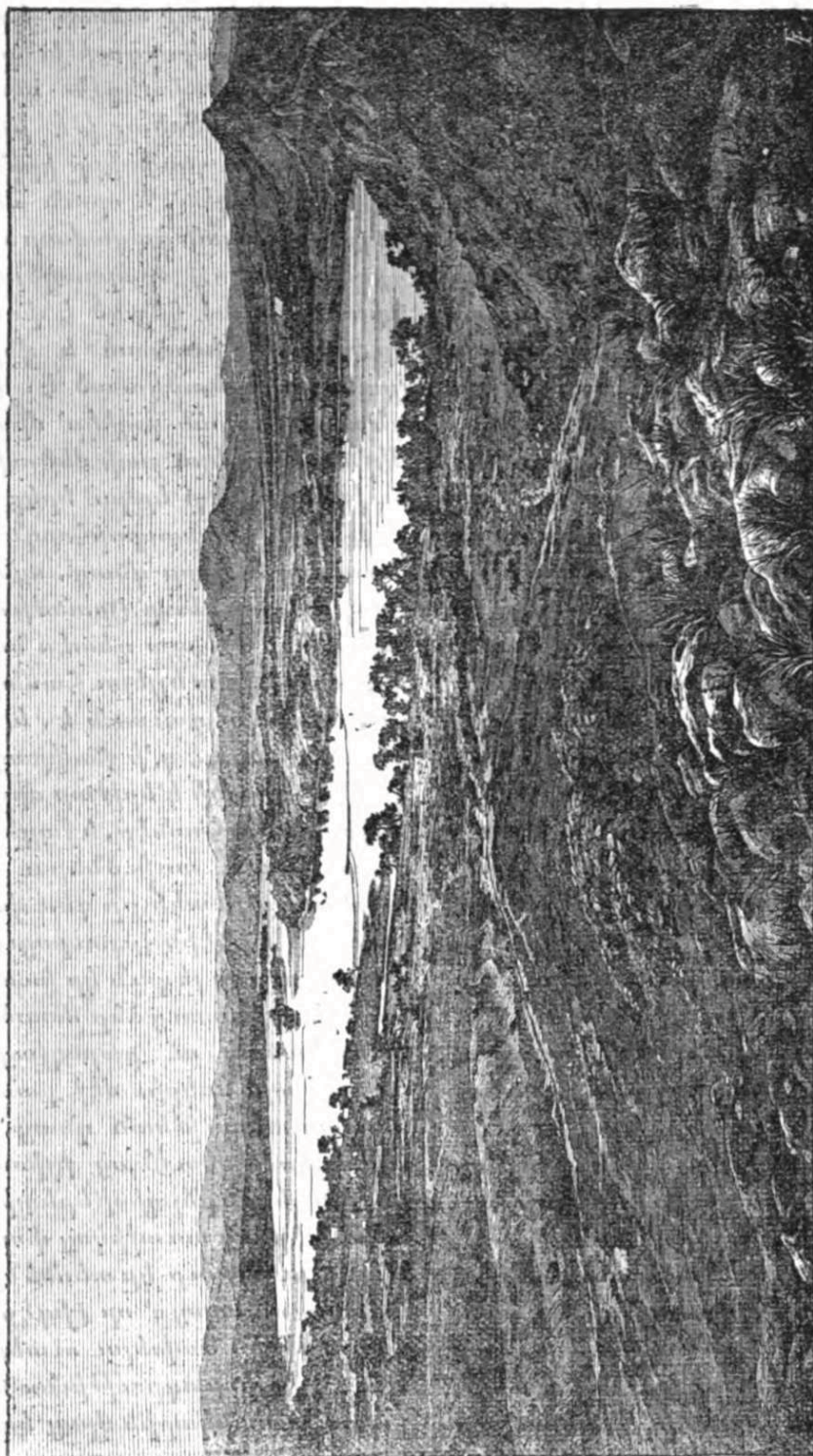
րեցինք քանի մը պատկերներ՝ զորոնք
պատշաճ կը սեպենք հոս ներկայացը-
նելու:

Ֆրից Բարե-Յուսոյ Գլխէն մեկնելով,
և դէպ 'ի Դաֆէլպէրկ ելլելով, գնաց
Ռոպպէն-Իսլանտը տեսնալու, ուր կային
Քաֆրացի ցեղապետներ, զորոնք Անդ-
ղիացիք գերի ըրած էին շատ մը կռիւ-
ներէ վերջը: Ասոնց մէջ կար Մաքսմի
(թիւ 4) անուամբ քաֆրական ցեղին
գլխաւոր մը, որ նշանաւոր եղած էր թէ
անգլթութեան և թէ վատութեան կող-
մանէ: Նոյն ծովեզերքները Ղրիմու պա-

մանէն առաջինն է, և Լիվինկսդընի ա-
նոր հետ ունեցած յարաբերութեամբը
ծանօթացած է մեզի: Գերմանացի ճամ-
բորդն ալ ուզեց նոյն ժողովուրդը տես-
նալու երթալ: Քինկ-Ուիլիէմս Դոմէ

Գլխով և փոքրիկ անոր մայրաքաղաքը
տեսնելու գնաց, ուր յարմար առիթ ու
ճեղքաւ հոն հաստատուած գիւղականաց

տակուծիւններ կ'ընեն, և գրեթէ յա-
րատե կռիւներ կը յարուցանեն: Սա-
կայն երկիրը պտղաբեր ու շատ արգա-

հասարակապետութիւնը դիտելու, ինչ-
պէս նաեւ Պոստուէզաց գոռոզ ցեղն, որ
Օրանժի դաւառին մէջ յաճախ ասպա-

ւանդ է, դիրքն աղէկ, և շատ մը մաս-
նաւոր տեսակ ու օգտակար վայրի կեն-
դանիւններ ունի: Դառաւ նաեւ կենդանա-

բանական պարտէզ մը անգղիացւոյ մը կալուածոցը մէջ, Պլօէմֆօնդայնի մօտ . ուր ուրիշ կենդանեացմէ զատ տեսաւ գեղեցիկ երիզամորթ վագերաձին¹, վիթն², (զոր հոն ուշիտէպէէստ կ'աւանդեն), և վայրի նոխազը³, որոնք ջայլեմանց ու այծեմանց հետ մէկտեղ խաղաղութեամբ կ'ապրէին :

Վագերաձիոյն, վիթին և վայրի նոխազին պատկերը ահա կ'ընծայենք 'ի տեսիլ ընթերցողաց (թիւ 5) :

Վիթը շատ եղական կենդանի մըն է . այս անուամբ Օղդենդացիք կենդանի մը կը նշանակեն՝ որ միանգամայն ձիու, ցլու և եղջերուի կը նմանի . այնպէս որ բնազընինք տակաւին որոշած չեն թէ որ կարգի մէջ դասեն զայն : Գրեթէ իշու չափ մեծ է, մազը կարճ ու խարտեաշ, իսկ ծայրի կողմերը ճերմակ . գլուխը եզան գլխուն պէս է, և մորթին մէկ մասը սևա գոյն է, բաց 'ի վերի շրթունքէն՝ որ միշտ ճերմակ է : Եղջիւրներն կարճ ու սև են, և անոնց մէջ տեղէն թաւ բաշ մը կ'եւլէ, որ վզին վերի մասէն ինչուան թիկունքը տարածուած է : Մտրուկի դաւակ ունի, պոչին մազերն երկայն և աւելի ճերմակ են՝ ինչպէս ձիունը : Կուրծքին վրայ շատ մը երկայն սև մազեր ունի, որ առջևի սրունքներէն՝ դէպ 'ի վրդին և ստորին կողման երկայնութիւնն, և գլխէն ալ ինչուան վարի շրթունքին ճերմակ մօրուքը տարածուած են : Սրունքներն եղջերուին սրունից պէս բարակ են : Բուսական բաներով կը սնանի, և ձիու պէս կը խրխնջայ : Իր ցեղը բաղմամբիւ է, ու հարաւային Ափրիկոյ մէջ ցրուած, և ինչպէս կը պատմեն ճանապարհորդը, կը գտնուի նաև յեթովպիա և 'ի Հնդկաստան . մանաւանդ կ'ըսեն թէ Հնդիկք կը ծառայեցընեն զայն վաճառքին փոխադրելու համար, կաթը կը կթեն և կարագ կը շինեն, և միսը կ'ուտեն, ուսկից ազնիւ կերակուր կ'ըլլայ :

Ֆրից բժիշկը, Պլօէմֆօնդայնէ Բորդոնազալէ գնաց, որ անգղիական գաղթականութիւն մըն է 'ի Բիէզըր Մարիցպուրկ, գաղթականաց զխաւոր տեղը, շատ զարմանքով տեսաւ եղած յ